

סיכום

עולת העוף נעשית כרגיל בעמידה על גבי הסובב בקרן דרומית מזרחית, ובעת הצורך גם בקרן דרומית מערבית. הגמרא מסבירה שמקום זה נבחר כדי להקל על השלכת המזבחה והנוצה משם לבית הדשן, ולפי גרסת כמה ראשונים ופירושים הסבר זה נאמר הן לגבי המקום הרגיל והן לגבי המקום המשני. לדעת השטמ"ק קיים שיקול נוסף בקביעת מקומה, שמתן דמה צריך להיות בזוית המזבחה דווקא, ותוס' חולקים בדבר.

דעת רש"י, שכשעולת העוף נעשתה במערב הכהן עמד בראש המזבחה, מצפון לקרן הדרום מערבית שבראשו, ותוס' והראב"ד סוברים שהכהן עמד בפינה הדרום מערבית של הסובב.

הגמ' מדגישה את הכח הרב שנדרש לשם השלכת המזבחה והנוצה ממקום עשיית העולה ועד בית הדשן. כח רב במיוחד נדרש להשלכה מקרן דרום-מערב, הן מבחינת המרחק והן מבחינת זווית ההטלה של המזבחה והנוצה.

בדברי חז"ל מפורש שבית הדשן צריך להיות ממזרח לכבש, אך לא נתפרש הטעם למקומו המדויק, במרחק עשרים אמות מהמזבחה. כמה נימוקים למקום זה במפרשים: א. המפרש בתמיד: גדר "השלכה" הוא עשרים אמות; ויש מהאחרונים שתמיהו על כך מכמה בחינות (מלבי"ם ועזרת כהנים). ב. הראב"ד: בית הדשן צריך להיות סמוך ככל האפשר לירידה מהכבש, וזהו "אצל המזבחה", וקירבוהו עשר אמות למזבחה כדי לאפשר את ההשלכה אליו, שכן חובה להשליך את המזבחה ממקום מליקת העוף. ג. מלבי"ם: "השלכה" היא הצידה, ולא כלפי מטה, ומהגובה שבו נעשית העולה המזבחה תעוף כעשרים אמה. נראה שלשיטתו אין חובה להשליך באופן זה, ורשאי כהן להתקרב לבית הדשן כדי להשליך את המזבחה. ד. עזרת כהנים: יש להסמיק את בית הדשן ככל האפשר לירידה מהכבש (כראב"ד, אך מטעם אחר, שאין מעבירין על המצוות), ו"אצל המזבחה" מחייב שבית הדשן יהיה קרוב למזבחה יותר מאשר לכותלי העזרה.

ההשלכה לבית הדשן תיעשה משם, "שאם נאמר שהיה מוליכה בידו לשם, למה בהשלכה? יבוא עד מקום הדשן ממש ויתן בנחת! אלא שמע מינה ממקום מליקתה ומיצוי דמה משם היה משליך". אילו היה הדבר אפשרי להשליך את המזבחה מהמזבחה לקצה הכבש – היה הדבר עדיף, אבל מכיוון שהדבר קשה – קירבו את בית הדשן עשר אמות לכיוון המזבחה (נראה מדבריו שהדבר נועד כדי לאפשר השלכה גם מקרן מערבית דרומית)¹⁶.

ג. המלבי"ם (ויקרא אות פו) סובר, שמרחק עשרים אמה מהמזבחה נקבע על פי שני דברים: האחד, ש"השלכה" פירושה זריקה הצידה, ולא הפלה מידי ישירות כלפי מטה, וכשעומד בראש המזבחה (כך לשונו, ושוא כוונתו לסובב) וזורק הצידה דבר קל – בהכרח יתרחק מהמזבחה כ' אמה. השני, שאנו רוצים להרחיק את בית הדשן מן המזבחה ככל האפשר¹⁷, ואי אפשר להרחיקו יותר מעשרים, מפני שהחלק בכבש החשוב כמזבחה וראוי להיקרא "אצל המזבחה" הוא החלק הגבוה לפחות ג' אמות, כגובה מקום המערכה, ואין זה אלא מן האמה העשירית של הכבש ואילך¹⁸.

על פי דרכו יתכן שאין חובה להשליך את המזבחה דווקא ממקום עשיית העולה, אלא שכך נוח יותר (וראה לעיל מערכה קנז על המהירות הנדרשת בקרבן העוף). ואם כך הוא, כהן החפץ בכך רשאי להתקרב לבית הדשן ולהשליך את המזבחה¹⁹.

ד. בעזרת כהנים לספרא שם הסבר חדש למקום בית הדשן: "אצל המזבחה" פירושו שבית הדשן יהיה קרוב למזבחה יותר מאשר לכותלי העזרה. על פי שיטת הרמב"ם (הל' בית הבחירה ה,טו) קיים מרחק של מ"ג אמות וחצי בין קצהו הדרומי של המזבחה לבין הכותל הדרומי של העזרה (ל"א אמות לכבש, כולל אמת היסוד החסר בדרום, ושתיים עשרה אמות וחצי בין הכבש לכותל הדרומי). לפיכך יש לקבוע את בית הדשן מן האמה העשירית של הכבש והלאה, שכן האמה התשיעית קרובה לכותל הדרומי יותר מאשר למזבחה. ועדיף לקבוע קרוב ככל האפשר לכבש כדי שתרומת הדשן תהיה סמוכה ככל האפשר לירידתו מן הכבש, משום "אין מעבירין על המצוות" (עיין שם ביאור נוסף על פי השיטות האחרות במקום המזבחה).

מערכה קנז. דרך הליכת הכהנים על המזבחה (סד,א-ב)

ה'תפוח' במרכזו, ניסוך היין והמים בפינתו הדרום-מערבית, ועוד. במשנה נאמר, שהכהן העולה למזבחה אינו הולך

עבודת הכהנים על המזבחה נעשית בכל שטחו: סידור המערכות שבצדדיו והקטרה עליהן, צבירת

הכבש עיין מערכה ריא.

19. בבאר שבע (תמיד שם) הסבר אחר, שגם ממנו יוצאת מסקנה זהה: "דקבלה היתה בידם ד'אצל המזבחה' לאו אצל המזבחה ממש, אלא רחוק עשרים אמות" (והתקשה בטעמו של המפרש שאין השלכה פחות מכ', שההשלכה אפילו מהקרן הדרום מזרחית יתירה על כ"ח אמה, וחשבנו אינו ברור). ועיין דברי דוד (לבעל ה"ט"ז) על רש"י בויקרא א,טז, שכתב שהכהן עומד על הכבש ומשליך את המזבחה והנוצה בסמוך לו, ותמה על כך בעזרת כהנים על הספרא שם.

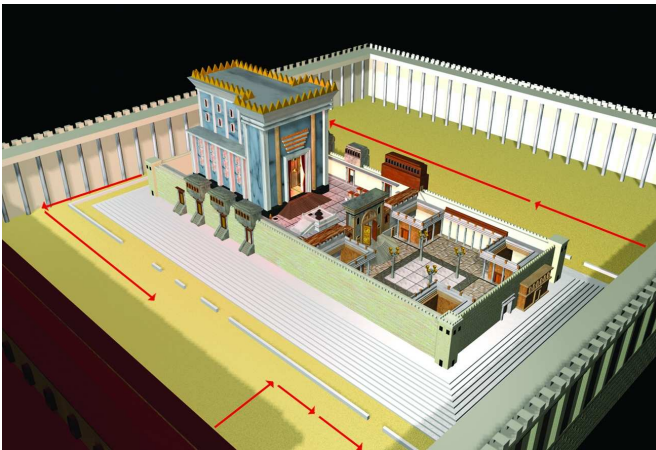
16. לפירוש זה בית הדשן נקבע בעיקר על פי המקום הראוי לתרומת הדשן, כפשוטו הכתוב "אל מקום הדשן", ובוה הוא עדיף משיטת המפרש, לפיה מקום בית הדשן נקבע רק על פי מקום השלכת המזבחה (עזרת כהנים, שם).

17. לא ביאר מדוע, ואולי מחמת מיאוסם של חלקים אלה, או כדי להרחיק מן הגזל שבהם (סברה זו כתב ביאיר נתיבות על מס' תמיד שם בשם 'רנן לבוקר').

18. זוהי סברה מחודשת, ולא מצאנו חילוק בקדושת הכבש בין השליש התחתון לשני השלישים העליונים. לאפשרויות אחרות של חלוקה בקדושת

התיאור, מנקודת מבטו של המקיף את ה'ים' ומתחיל בצפון, הינה ימינה, לכיוון מערב².

דין זה נאמר בין בסובב ובין במקום הילוך רגלי הכהנים שבראש המזבח, כפי שיבואר. מצאנו דין הליכה בימין אף בהר הבית בכלל, פרט לאבל ומנודה (מידות פ"ב מ"ב). בברייתא דמלאכת המשכן (פרק יב) נאמר יתירה מזו: "ומה תלמוד לומר 'פונים' 'פונים' ארבע פעמים? אלא נכנס להיכל – פונה לימין (עיין סוטה טו,ב), לעזרה – פונה לימין, להר הבית – פונה לימין, עולה לראש המזבח – פונה לימין". משתמע שלמדו על ארבעת המקומות הללו מארבע פעמים 'פונים'³.

"דרך ימין" בהקפת הר הבית. "כל הנכנסין להר הבית – נכנסין דרך ימין, ומקיפין ויוצאין דרך שמאל, חוץ ממי שאירעו דבר [אבל, או מנודה] שהוא מקיף לשמאל" (מידות פ"ב מ"ב). הציור מראה את דרך הכניסה הראשית למקדש, משערי חולדה שבדרום הר הבית, ומסלול ההקפה בדרך ימין.

צורת ההליכה

רש"י בזבחים (נג,א ד"ה ובא לו) כותב: "והולך ומקיף בסובב דרך ימין ופניו למזבח, מן הדרום למזרח וממזרח לצפון ומצפון למערב, דהיינו דרך ימין". כך כותב רש"י גם בסוכה (מח,ב ד"ה ומקיפין): "והאי דאין חוזרין על העקב, דאם כן נמצא מהלך לצד שמאלו, שהרי פניו למזבח, ואינו מחזיר לו אחוריו". לדעתו, ההולך על הסובב אינו מפנה את פניו לכיוון הליכתו, אלא כלפי המזבח. נראה שבאופן זה,

רש"י, אלא בא רק לאפוקי ממי שעולה למזבח ועומד בראש הכבש ותו לא, ובמקרה זה אינו צריך להקיף.

2. רבנו אליקים (יומא נח,ב) כותב: "ושלושה פונים צפונה – שהיו במזרח, ופונין פניה לרוח צפון, ואותן שבצפון פונין פניה למערב, ושבמערב לדרום, ושבדרום למזרח, דכולהו פונין דרך ימין". כלומר, הראיה איננה רק מצורת התיאור בפסוק, אלא מצורת הים עצמו, שפני הבקר הופנו לימין (מנקודת מבטו של העומד מחוץ לים ורואה את הים). דבריו מוקשים, שכן בפסוק מפורש: "וכל אחוריהם ביתה", כלומר, פניהם, למרכז הים! נראה שכונתו, שגוף הבקר פנה לצפון ולדרום וכו', ורק ראשו הופנה שמאלה (ומנקודת מבטו של הצופה מבחוץ: ימינה). ברם, מלשון הגמ' לעיל: "ההוא מיבעי ליה לגופיה, אם כן פונים פונים למה ל" משתמע כפירוש רש"י, שהראיה איננה מצורת הבקר עצמו, אלא מלשון הפסוק בתיאורו.

3. אם כי, מצאנו פניה לימין גם בהליכה סביב המזבח החיצון והפנימי (יומא טו,ב ונח,ב).

ישירות אל הנקודה אליה הוא צריך להגיע, אלא נקבע מסלול הליכה היקפי אחיד לצורך ההגעה לכל חלקי המזבח, פרט למקרים יוצאי דופן. יש לברר את המקור להליכה במסלול זה, כיצד נעשה הדבר, ומהם המקרים היוצאים מן הכלל.

מסלול הליכתם של הכהנים

לשון המשנה (סג,א): "כל העולין למזבח עולין דרך ימין ומקיפין ויורדין דרך שמאל". כלומר: הכהן העולה בכבש פונה לימין, אל הקרן הדרום מזרחית, וכך הוא מקיף את המזבח עד הגעתו אל המקום הדרוש לו. בתום עבודתו, הוא ממשיך באותו מסלול ומשלים את הקפת המזבח, עד לצד המערבי של הכבש, שם הוא יורד¹. במשנה ביומא (מג,ב) אף נאמר: "בכל יום כהנים עולין במזרחו של כבש ויורדין במערבו", דהיינו, שכבר בעליית הכהן בכבש הרי הוא מתקרב לקצהו הימני, ובחזרתו הוא קרוב לקצהו השמאלי.

"דרך ימין" בים של שלמה. הכתוב מתאר את שנים עשר הבקר שעליהם עמד ה'ים' כאשר סדר הדברים הוא: צפון, מערב, דרום ומזרח. מנקודת מבטו של הכהן העומד ליד הים (מצפון לו) תיאור זה הוא "דרך ימין", ומכאן נלמד הכלל ש"כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין".

המקור להליכה לצד ימין דווקא מבואר בגמ' לעיל (סב,ב), הלומדת זאת מהדרך בה מתואר ה'ים של שלמה': "עומד על שני עשר בקר, שלושה פונים צפונה, ושלושה פונים ימה, ושלושה פונים נגבה, ושלושה פונים מזרחה, והים עליהם מלמעלה, וכל אחוריהם ביתה" (מלכים-א ז,כה). צורת

1. פשוט הדברים, שגם הנצרך ללכת לקרן דרומית מזרחית בלבד, כגון לעולת העוף, צריך אחר כך להקיף הכל, וכן משמע מרש"י בסוכה מח,ב ד"ה עולין דרך ימין וד"ה מקיפין דרך שמאל. בריטב"א בסוכה שם (מח,א ד"ה עלה לכבש ומח,ב ד"ה ת"ר) מצינו שיטה מחודשת, שהמקריב עולת העוף בקרן דרומית מזרחית חוזר לעקבו כלעומת שבא, ורק "אם היה מקום הקרבן בקרן מערבית דרומית, ששם היה מקום רוב הקרבנות, היה נוטל הקרבן בקרן דרומית מזרחית שפגע בו תחילה ומקיף בו כל המזבח". נראה שלדעתו דין ההקפה נאמר על הקפה עם הקרבן בלבד. מלבד הקושי בפשט המשנה כאן, לא מובן מה שכתב שרוב הקרבנות קרבים בדרום מערב, שהרי המערכה הגדולה היתה במזרח דווקא (תמיד פ"ב מ"ד), ונמצא שבדרך כלל לא היה צורך להקיף. סברה דומה לזו של הריטב"א משתמעת מרש"י כאן ד"ה ומקיפין דרך שמאל, הכותב: "בשביל צורכי עבודה, או למתן דמי חטאת או סידור המערכה", ומשתמע שההקפה בימין נאמרה רק למי שבדרכו לעבודה, ולא למי שחוזר ממנה, ותמה על כך הרש"ש. אם אכן זוהי שיטת רש"י, הדבר מתיישב יפה עם שיטתו שלא היה כבש לירידה מן הסובב (ראה לעיל מערכה קמט, הערה 10). אפשר שאין זו כוונת

בהמשך הכהן פונה שמאלה, וזהו "ומקיפין ויורדין דרך שמאל". לדעת רש"י, לעומת זאת, "דרך ימין" פירושו שהכהן צריך ללכת לכיוון צד ימינו, כאשר פניו למזבח, ונמצא שלכל אורך הדרך הוא הולך ימינה. באשר להמשך, "ומקיפין ויורדין דרך שמאל", אפשר שלדעתו המילים "דרך שמאל" מוסבות רק על "יורדין", שירידתו בכבש היא בצד המערבי, שהוא השמאלי בעלייתו (כן כתב רש"י בסוכה שם ובזבחים סג,ב ד"ה ומקיפין), אבל ה"מקיפין" עודנו ב"דרך ימין"⁷.

צורת ההליכה על המזבח – שיטת הריטב"א. הכהן הולך כשפניו אל הכיוון שאליה הוא מתקדם. באופן זה, החל מן הפניה הראשונה, שהיא דרך ימין, הפניות הבאות הן שמאלה.

מבחינת נוחות ההליכה, ההילוך כשיטת הריטב"א נוח ומהיר יותר, אבל שיטת רש"י נראית בטוחה יותר, לנוכח העובדה שרוחב הסובב אינו אלא אמה בת חמישה טפחים, ובפרט כאשר הכהן אוחז בימינו מזרק מלא מדם החטאת (אם כי, רש"י סובר כך גם לגבי הילוך הכהנים בראש המזבח, כמוכח מפירושו בסוכה הנ"ל).

משיטת הריטב"א משתמע, שמבחינת הצורך ללכת בימין היה עדיף שהכהן יחזור על עקביו, אלא שיש עניין בפני עצמו להקיף את המזבח, ולשם כך עדיף שימשיך במסלולו למרות שהוא בדרך שמאל. כך כותב בתפארת ישראל, שצריך להקיף כי זוהי דרך כבוד למזבח, וראה להלן.

בעבודות הנעשות בקרן דרומית מערבית

במשנתנו נאמר שיש שלוש עבודות הנעשות בקרן זו

המזבח], כי היה יכול לחזור על העקב כשבא לצפון מערבית לסבב עד מערבית דרומית דרך מזרחו, ולא יהפוך אחוריו לצד מערב ששם השכינה. ואי תימא שמהלך לפניו [כדעת הריטב"א] ונמצא שמאלו למערב [ואם כן אין להוכיח מהליכתו במערב המזבח שאחוריו להיכל], אם כן כשההלך מן הכבש למזרח אחוריו למערב, אי לא נימא שמשנה בהילוך זה מזה [שבמערב המזבח ילך כריטב"א, ובשאר הצדדים כרש"י], והא לא אשכחן".

7. וראה לשון הגמ' בסד, שהעולין ויורדים במערב הכבש נקראים "עולין דרך שמאל" ו"יורדין דרך שמאל". אמנם בזבחים שם לשון רש"י "ומקיפין דרך שמאל", וכן הוא בכמה כת"י, עיין בדק"ס. גם לשון זו ניתן ליישב, שהמסלול מתואר כ"דרך שמאל" מבחינת אדם העומד בכבש ורואה את הכהן בהליכתו מתקדם שמאלה, אבל מבחינת ההולך עצמו הרי הוא בדרך ימין.

ההליכה מתבצעת לא על ידי שליחת הרגלים קדימה, כמקובל, אלא על ידי פיסוק הרגלים ימינה ולאחר מכן הצמדתן זו לזו, וחזור חלילה. כך גם כותב המאירי (סוכה שם): "והדבר ידוע, שכל הילוכו היה באותה אמה שהיא מקום רגלי הכהנים, וכן כל הילוכו היה מצדו, עד שיהו פניו לעולם (למזרח) [צ"ל למזבח]"⁴. גדולה מזו מצינו ברש"י, שאפילו בהליכה סביב ירושלים בטקס קידוש העיר יש ללכת באותו אופן: "שהלכו דרך ימין כשפניהם לחלל העיר הלכו תמיד לצד ימינם עד שהקיפו את כולה" (שבועות טו,א ד"ה ואעמידה)⁵.

צורת ההליכה על המזבח – שיטת רש"י. הכהן הולך כשפניו כלפי המזבח. באופן זה, לכל אורך הדרך הוא מתקדם ב"דרך ימין".

הריטב"א (סוכה שם) סובר אחרת, שכן הוא כותב: "וכל העולה בו חייב לעלות לצד מזרח אל קרן מזרחית דרומית, ואם הוא צריך להקיף... אוחז דרך ימינו שהיא [אל קרן] מזרחית צפונית... והולך משם ולהלן ומקיף ושמאלו כלפי מזבח", והליכתו נעשית כמקובל, כשפניו אל כיוון התקדמותו⁶.

המחלוקת נעוצה בהבנת המושג "דרך ימין": לדעת הריטב"א, יש לבחור במסלול היקפי שתחילתו בפנייה ימינה, דהיינו, מן הכבש לקרן הדרום מזרחית. משם והלאה יש להמשיך ללכת במסלול זה, אף על פי שבכל הקרנות

4. וכן בהמשך שם: "חוצן מן העולה לשלשה דברים העושים בקרן מערבית דרומית שפונים לשמאל... וחוזרין על העקב... ואינו מקיף, שאילו יקיף – נמצא הילוכו דרך שמאל, אלא אם כן יהפכו אחוריו למזבח, ואינו רשאי". פירוש: ההולך מקרן מערבית דרומית לכיוון צפון הרי זו "דרך שמאל", כי הולך אל צדו השמאלי, אלא אם כן יהיו אחוריו למזבח, שאז הליכתו צפונה תהיה לצדו הימני.

5. בשו"ת אבקת רוכל סי' טו דן בהגדרת "דרך ימין" וציין לדברי רש"י הללו, ונראה מדבריו שאין כוונת רש"י שיש ללכת הצידה ולא ישר, וכוונת רש"י רק להגדיר במדויק מהו המסלול הנקרא דרך ימין: זה שלימנך כאשר פניך אל העיר.

6. בשו"ת מהר"ל (סי' מ) הסתפק בעניין זה, וכתב: "דחזינן במזבח דלא חשו לכך שיהיו אחורי הכהן כלפי היכל, בשעה שהולך בצדו המערבי של המזבח ופניו אל

בקריית ספר (הל' מעשה הקרבנות פ"ז) מסביר את ההכרעה בין השיקולים השונים: "ואף על גב דדרך ימין מצוה, ונראה דהוויא דאורייתא – פיסול עישון נמי הוי דאורייתא, דהוי לעיכובא".

נחלקו ראשונים בשאלה, היכן עומד הכהן העושה את עולת העוף במערב המזבח: לדעת רש"י (ד"ה צבר את הגחלים), הכהן עומד בראש המזבח, ואילו תוס' (ד"ה יותר) סוברים, שהוא עומד בסובב, כמו בעוף הנעשה בקרן דרומית מזרחית. בנסכים, לעומת זאת, הכל מודים שהם נעשים בראש המזבח⁹. לשיטת תוס' יש לשאול: מדוע אנו חוששים שעולת העוף תמות בעשן? הרי הסובב נמוך ג' אמות ממקום המערכה, ועשנה לא יגיע לכהן ההולך שם!¹⁰ גם כאשר לנסכים מתעוררת השאלה: האם לא ניתן להובילם בכלי סגור, המונע את עישונם?¹¹ ושמה לדעת תוס' עניין ההקפה בדרך ימין איננו חיוב גמור (ולא כקריית ספר הנ"ל), ומחמת חשש כלשהו פטרו חכמים מלעשות כן, שמא יקח בכלי פתוח ושמא יתעשנו. עוד יש לשאול: ראוי היה לגמ' לומר טעם פשוט יותר לכך שאין מקיפין את המזבח כדי להגיע לקרן זו, שכן כאשר העולה "רבה במזרח" קשה לכהנים להקיף דרך הסובב ולהגיע למערב ('חידושים וביאורים' סג,א; ר' אלחנן אייבשיץ, 'סיני' צב, עמ' כב)¹².

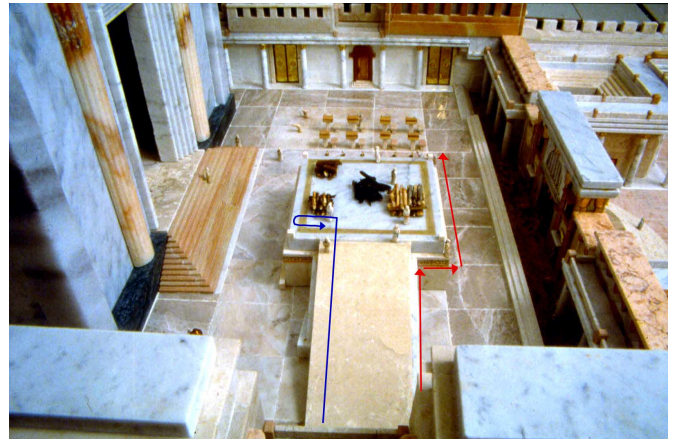
לפי מה שהתבאר, שיש עניין בפני עצמו בהקפת המזבח, יוצא שההלכה שהכהן חוזר על עקביו היא חידוש, בכך שאנו מוותרים על הקפת המזבח. כך משתמע מרש"י בסוכה (מח,ב ד"ה ואין מקיפין), הכותב: "וחוזרין על העקב... ואין מקיפין, דכל כמה דמצינן למעוטי בהילוך של שמאל – ממעטין". משתמע שהיה רצוי שיקפו, אבל אין לעשות כן כי זוהי דרך שמאל. תשובתו מתאימה לשיטתו הנ"ל באופן ההליכה, שפני הכהן אל המזבח, ונמצא שההתקדמות מדרום למערב היא דרך שמאל. ולשיטת הריטב"א הנ"ל יש לומר טעם אחר לכך שאיננו מקיף, כדי שלא יתנגש בכהן הבא ממולו ומקיף את המזבח כדרכו.

בכהן גדול

הגמ' מקשה על משנתנו מן המשנה בתמיד (פ"ז מ"ג): "בזמן שכהן גדול רוצה להקטיר... בא לו להקיף את המזבח, מהיכן הוא מתחיל? מקרן דרומית מזרחית... מערבית דרומית, נתנו לו יין לנסך", הרי שגם בניסוך מקיף מימין¹³.

10. כך הקשו בחנוכת הבית (לר' משה חפץ, ס' לג) וברש"י לגבי החשש מעישון הנסכים.
11. בשפת אמת אכן הסיק מכאן שהדבר אסור, וכתב שאינו יודע מה טעמו של דבר.
12. החזון איש (זי,ז) הקשה על רש"י: אם ניתן למלוך בראש המזבח – מדוע לא קבעו לכך את קרן דרומית מזרחית, הקרובה יותר לבית הדשן? ותירץ בחו"ב הנ"ל, שאי אפשר לעשות שם את מיצוי הדם בעוד כהנים רבים מצויים בסובב, ושמא יתלכלכו. יש להוסיף, שנוכחות כהנים בראש המזבח מפריעה לכהנים העומדים על הסובב וצריכים לזרוק ממנו את העוף למערכה, ראה להלן מערכה קסא.
13. לשון הגמ' לפנינו "ורמינהו", ומשמע שהקושיה מן המשנה על המשנה, וכך

למעלה: ניסוך המים, ניסוך היין, והקרבת עולת העוף כשאינן אפשרות לעשותה במזרח המזבח. בעליה לדברים אלו – "היו עולין ויורדין על העקב", כלומר, פונים מהכבש שמאלה לקרן זו, ולאחר העבודה חוזרים באותו מסלול, שכעת הוא "דרך ימין" (תוס' ד"ה ויורדין).

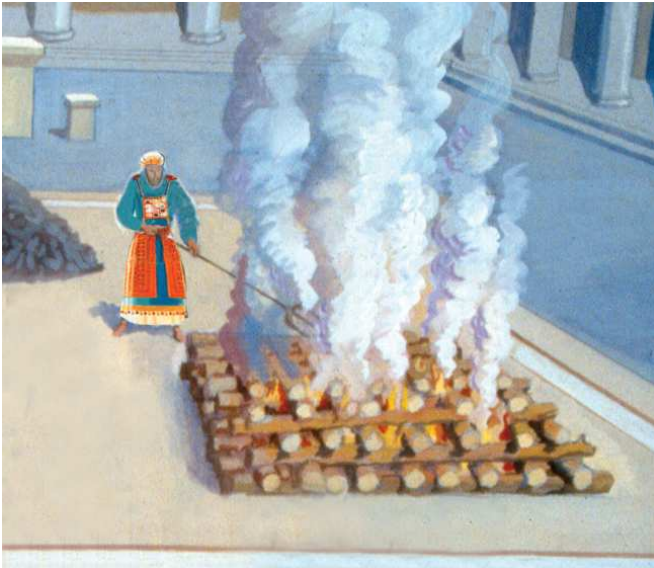
מסלול ההליכה על המזבח. בדרך כלל כהנים פונים מן הכבש מימנה לסובב ומקיפים את כל המזבח (הסימון האדום). בשלושה מקרים מיוחדים כהנים פונים שמאלה ו"חוזרים על העקב" (הסימון הכחול).

"בכל יום כהנים עולים במזרחו של כבש ויורדים במערבו".

ר' יוחנן מסביר, שהקולא לפנות לשמאל בעבודות אלו נובעת מטעם מיוחד: "נסכים – שמא יתעשנו, ועולת העוף – שמא תמות בעשן". המפרשים מציינים בהקשר זה, שהמסלול סביב המזבח נמשך יותר ממאה אמה (רש"י סוכה מח,ב ד"ה מן העולה)⁸, ועולת העוף קטנה ורכה (מאירי שם).

8. האמה להילוך רגלי הכהנים לפני מן הקרנות היא עשרים ושש אמות לכל רוח (מידות פ"ג מ"א), סך הכל מאה וארבע אמות.
9. עיין שטמ"ק בהשמטות אות מב. הדבר מתבקש מכך שבלתי אפשרי לעמוד על הסובב ולשפוך לשיטין שבראש המזבח לפני מן הקרן. כך גם מוכח במשנה בסוכה מח,ב: "ולמנסך אומר לו: הגבה ידך, שפעם אחד ניסך אחד על גבי רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהן", והרי העומד בסובב בלאו הכי חייב להגביה ידו, ועוד, שאם יעמוד בקרן דרומית מערבית בסובב לא יראוהו כל העם, שכן הוא מוסתר על ידי המזבח והכבש. לפיכך, פשט המשנה "ושלושה דברים היתה אותה קרן משמשת מלמטה ושלושה מלמעלה" מורה כדעת רש"י, ששלושת הדברים באותו מקום ממש, בעוד שלדעת תוס' שניים מהם בראש המזבח והשלישי בסובב.

כהן גדול מהפך בצינורא. הכהן הגדול, אם רצה בכך, היה זכאי להקטיר את אברי קרבן התמיד ושאר הקרבנות. הברטנורא מסביר שתפקיד זה כולל גם את ההיפוך בצינורא, לוודא שהבשר יוקטר היטב, ולכן עליו להקיף את המזבח כולו לפני ניסוך היין.

מקום עמידת הכהן בעשיית עולת העוף בקרן מערבית דרומית. כאשר עולת העוף נעשית בקרן דרומית מזרחית – הכל מודים שהיא נעשתה כאשר הכהן עומד על הסובב. אולם כאשר היתה רבה במזרח, ונעשתה בדרום מערב, נחלקו ראשונים: לדעת רש"י היה זה בראש המזבח (א), מפני שאין כבש ממערב הסובב אל הכבש המרכזי. לדעת תוספות היה זה בסובב (ב), והם סוברים שהיה כבש נוסף (עיין מערכה קמט).

להפך את האברים בצינורא, וזהו חלק מזכייתו של המקטיר. רבנו שמשון (בשטמ"ק) מפרש אחרת, שהכהן הגדול מקיף כדי "להראות שיש לו רשות יותר מלאחרים, שהוא בן בית" (ואף טעם זה הובא ברע"ב שם). מדבריו משתמע שלכהנים רגילים אסור להקיף את המזבח שלא לצורך עבודה¹⁵.

טעם אחר כתב הרא"ש בתמיד: לכהן הגדול יש מי שיסייע לו ויתן לו את הנסכים – אותו כהן שזכה בפייס בנסכים והכהן הגדול נטל את זכייתו ממנו, אבל לכהן הדיוט אין מי שיגיש לו את הנסכים (ולא הטריחו חכמים למנות מישהו שיעשה כן).

לרמב"ם שיטה אחרת בהבנת היחס בין המשניות. בהל' מעשה הקרבנות (ז,יא-יב) כתב: "כל העולין למזבח עולין דרך ימין... חוץ מן העולה לאחד משלושה דברים אלו... לפיכך, המנסך מים או יין כשהוא מקיף את המזבח – לא יהיה בידו כלום, ומתחיל ומקיף מקרן דרומית מזרחית למזרחית צפונית, לצפונית מערבית, למערבית דרומית, ולא יהיה בידו כלום, וכשמגיע למערבית דרומית נותנין לו המים או היין בידו ומנסך שם. ואם לא הקיף – עולה ופונה על שמאלו ועושה מלאכתו ויורד". לא הזכיר כלל את הכהן הגדול, ונראה שלדעתו הדברים אמורים בכל כהן (משנה למלך הל' תמידין ומוספין ו,א), והדבר תלוי ברצונו, האם להקיף ואחר כך יתנו לו את הנסכים, או לפנות לשמאלו. וכן כתב במפורש בפירוש המשנה בתמיד שם: "הקפה זו אינה מיוחדת לכהן גדול" (וכן במאירי שם).

ומתרצת, ש"נתנו לו יין לנסך" רק לאחר שהקיף. מה פשר ההבדל בין הכהן הגדול, שמקיף את המזבח ואחר כך נותנים לו יין, לבין שאר הכהנים, ההולכים ישירות לקרן?

רש"י (ד"ה הקפה ברגל) מסביר, שהכהן הגדול צריך להקיף מפני שמלבד הניסוך הוא מקטיר את העולה, ולכן דינו ככל כהן המקטיר, שצריך להקיף. בשטמ"ק (אות א) הבין שכוונת רש"י שההיקף נחוץ כדי להקטיר, ותמה על כך, שמסדר המשנה בתמיד מבואר שההקפה היתה לאחר ההקטרה! ושמה כוונת רש"י, שאף על פי שכבר הקטיר ממקום עמידתו בראש הכבש (ראה לעיל מערכה קמח), מכיוון שעלה למזבח כדי להקטיר – חלה עליו חובה להקיף¹⁴. ר' עובדיה מברטנורא (בתמיד שם) מיישב את הקושי באופן אחר, שגם בשעת הקפתו יש לכהן גדול תפקיד

וכך משמע מרש"י סוף ד"ה בא לו להקיף: "אלמא לא חיישין לשמא יתעשנו".
14. אולם עיין לעיל הערה 1, שמרש"י עצמו משמע שבאופן זה אינו חייב להקיף.

15. במשנה למלך (תמידין ומוספין ו,א) סובר שהכל מודים בזה, ולדעת הרע"ב אף הכהן הגדול אסור להקיף לחינם.

פירש הראב"ד בתמיד. אבל בשטמ"ק אות ט מגיה "מיתבי", כלומר שהקושי על ר' יוחנן. נראה שלדעתו הסתירה אינה נובעת מהמשניות עצמן, שכן ניתן ליישב אותן, שמשנתנו באה רק להקל, שלא הטריחו חכמים את הכהן להקיף את המזבח כשהקרבן בידו, ואם רצה בכך – הרי זה מותר, ועל כך מדברת המשנה בתמיד; אבל מדברי ר' יוחנן יוצא שיש איסור בדבר, ומכאן הסתירה.

סיכום

לעשיית עולת העוף בקרן דרומית מזרחית, שהיא על הסובב, ודעת תוס' שאף בקרן דרומית מערבית העוף נעשה על הסובב.

בעשיית העבודות בקרן זו הכהן אינו מקיף את המזבח, אלא עולה מיד לשמאלו ובתום עבודתו חוזר על עקביו. הדבר נובע מטעם מיוחד בקרבנות אלו, שיש חשש שעשן המערכה יזיק להם.

במשנה בתמיד נאמר, שכהן גדול המנסך מקיף את המזבח ואחר כך מקבל לידו את הנסכים מכהן אחר. טעם ההבדל בינו לבין כהן הדיוט, שהכהן הגדול עשה במזבח עבודות נוספות (רש"י ורע"ב), או כדי להראות שיש לו רשות ללכת כרצונו (רבנו שמשון). או משום שיש לו כהן שיסייעו להגיש לו את הנסכים (רא"ש). לדעת הרמב"ם, כל כהן רשאי לבחור האם ללכת שמאלה לקרן זו או להקיף ולקבל לידיו את הקרבן בסוף הקפתו.

הכהנים העובדים במזבח הולכים בו במסלול היקפי מימין לשמאל, עולים במזרחו ויורדים במערבו, בין בהליכתם בסובב ובין במקום הילוך רגלי הכהנים בראש המזבח. הדבר נועד הן כדי שהליכתו תהיה לצד ימין והן כדי שיקיף את המזבח, כדי בפני עצמו (תפארת ישראל).

באשר לצורת ההליכה, יש אומרים שהכהן מצדד את גופו, כך שפניו יהיו אל מרכז המזבח והוא מתקדם לכיוון צד גופו הימני (רש"י ומאירי), ויש אומרים שהכהן הולך כדרכו, כשפניו אל כיוון התקדמותו (ריטב"א).

שלוש עבודות נעשות בקרן דרומית מערבית למעלה: ניסוך המים והיין, ועולת העוף כשאינן לה מקום במזרח. שתי הראשונות נעשות בראש המזבח, ובשלישית נחלקו ראשונים: דעת רש"י שאף היא בראש המזבח, בניגוד

מערכה קנח. כיצד מולקים? (סד,ב)

אחיזת העוף – שיטת רב. העוף בתוך כף היד, שתי הכנפיים בין האצבע לאמה ושתי הרגלים בין הזרת לקמיצה. צואר העוף על האגודל. בתמונה זו העוף מוחזק ביד ימין, על פי דעת השיטה מקובצת להלן שהן האחיזה והן המליקה נעשות בימין, אך מבחינה מעשית לא ברור כיצד ראש העוף מוחזק על האגודל ללא סיוע של השמאל ואינו נשמט, וכיצד ניתן גם למלוק בעזרת האגודל שצואר העוף נשען עליו.

מליקת

העוף נעשית על ידי חיתוך השדרה והמפרקת ושני ה'סימנים', קנה וושט (בחטאת – אחד מהם, ובעולה – שניהם, כדברי הגמ' להלן סה,ב). פעולה זו נעשית מצד עורפו של העוף, ולא באמצעות סכין אלא בידו וציפורנו של הכהן (תוספתא זבחים ז,ב). במערכה זו נעסוק באופן שבו הכהן אוחז את העוף בשעת המליקה, בין בחטאת ובין בעולה: היכן מונח העוף? באילו אצבעות ישתמש הכהן לאחיזתו? ובאיזו אצבע ימלוק? בכל שאלות אלו הוצעו בגמרא ובמפרשים דרכים שונות. לצד הדיון המעשי בפרטי הדברים, יש לברר גם את יסודם ההלכתי: האם יש חשיבות הלכתית בכל פרט ופרט, או שהדבר נתון לשיקול דעתו של הכהן? האם הדרכים השונות שהוצעו בגמרא ובמפרשים חלוקות זו על זו?

דרך אחיזת העוף

בגמ' מובאים דברי רב זוטרא בר טוביה בשם רב: "כיצד מולקין חטאת העוף? אוחז גפיו בשתי אצבעות, ושתי רגלים בשתי אצבעות, ומותח צוארה על רוחב גודלו, ומולקה". פירושו: הכהן אוחז את העוף בתוך כף ידו כשכנפיו בין האצבע לאמה, רגליו בין הזרת לקמיצה. צואר העוף נכרך סביב האגודל, כשגרוננו (הצד התחתון, שאינו ראוי למליקה) מונח על הצד החיצוני של האגודל, כלומר, הצד שבו הצפורן (רש"י ושטמ"ק אות יד)!

1. לשון רש"י: "ומותח צוארה – גרונה התחתון [הצואר, הצד הנגדי לעורף הנמלק] מותח על רוחב החיצון [העליון, הצד שבו הצפורן] של גודל, שמכניס הצואר בין אצבע לגודל [צואר העוף נכרך סביב האגודל, ומוחזק בקצהו הקדמי

בין האצבע לאגודל], נמצא הגרון [התחתון] לצד גודלו ומותחו על גודלו והעורף מלמעלה ומולק".